

quid de Dominicis verbis, aut corrigendum putaverimus, aut non divinitus inspiratum: sed Latinorum codicum vitiositatem, quæ ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad Græcam originem, undè & ipsi translata non denegant, voluisse revocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cœnosos rivulos bibant; & diligentiam qua avium sylvas, & concharum gurgites norunt, in Scripturis legendis abjiciant, sintque in hac re tantum simplices, ut Christi verba existiment rusticana, in quibus per tanta jam sæcula tantorum ingenia sudaverunt, ut rationem verbi uniuscujusque magis opinati sint, quàm expresserint. Apostolum arguant imperitiæ, qui ob multas litteras insanire dicebatur. Scio te cum ista legeris, rugare frontem, & libertatem meam rursùm seminarium timere rixarum, ac meum, si fieri potest, os digito velle comprimere, ne audeam dicere, quæ alii facere non erubescunt. Rogo, quid à nobis libere dictum est? Nunquid in lancibus idola cælata descripsi? nunquid inter epulas Christianas virginalibus oculis baccharum, Satyrorumque complexus innexui? aut unquam aliquem amarior sermo pulsavit? nunquid ex mendicis divites fieri doluimus? nunquid reprehendi hæreditarias sepulturas? Unum miser locutus, quod virgines sæpius deberent cum mulieribus esse, quam cum masculis, totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor. Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis, & factus sum eis in parabolam: & tu putas me aliquid deinceps locuturum? Verum ne Flaccus de nobis rideat: *Amphora capit institui corrente rota, cur vorceus exit?* Revertimur ad nostros bipedes asellos, & illorum in aure buccina, magis quam cythara concrepamus. Illi legant: spe gaudentes, tempori servientes.

Nos legamus: spe gaudentes. Domino servientes: Illi adversus Presbyterum accusationem omnino putent recipiendam. Nos legamus: adversum Presbyterum accusationem ne receperis, nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccantes autem coram omnibus argue. Illis placeat, Humanus sermo, & omni acceptione dignus. Nos cum Græcis, id est cum Apostolo, qui Græcè locutus est, erremus: Fidelis sermo, & omni acceptione dignus. Ad extremum illi gaudeant Gallicis canteriis; * non solutus vinculis, & in Salvatoris ministerium præparatus, Zachariæ asellus ille delectet, qui postquam Domino terga præbuit, cœpit Isaia consonare vaticinio: Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos & asinus calcant.

HIERONTMUS PAULINO.

Argumentum Epistolæ.

Ethnicorum sapientium, & Ecclesiasticorum exemplis provocat ad studium litterarum præcipue sacrarum, & in his, quantum sit difficultatis ostendit. Deinde ceu mundum quendam Divinæ Scripturæ exponit oculis, ac veluti per transennam ostendit, quo magis inflammet ad hujus studium; singulos ejus libros, Authores, & argumenta, elogiis quibusdam breviter commendans.

FRater Ambrosius tua mihi munuscula perferens, detulit & suavissimas litteras: quæ à principio amicitiarum, fidem probatæ jam fidei, & veteris

* Id est *Equis castratis, Gallicis autem dixit, quia ex Britannia tales equi egrediuntur.*

amicitiæ præferebant. Vera enim illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola, & palpans adulatio, sed Dei timor, & divinarum Scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis, quosdam lustrasse provincias, nos vos adisse populos, maria transisse, ut eos, quos ex libris noverant, coram quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos Vates, sic Plato Ægyptum, & Architam Tarentinum eamque oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laboriosissimè peragravit, ut qui Athenis Magister erat, & potens, cujusque doctrinam Academia gymnasia personabant, fieret peregrinus, atque discipulus, malens aliena verecundè discere, quàm sua impudenter ingerere. Denique dum litteras, quasi toto fugientes orbe, persequitur, captus à pyratis, atque venundatus, etiam tyranno crudelissimo paruit, captivus, vincus, & servus, tamen quia Philosophus, major emente se fuit. Ad Titum Livium lacteo eloquentiæ fonte manantem, de ultimis Hispaniæ, Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus: & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis celebrandumque miraculum; ut tantam urbem ingressi, aliud extra urbem quærerent. Appollonius sive ille magus (ut vulgus loquitur) sive Philosophus (ut Pythagorici tradunt) intravit Persas, pertransivit Caucasum; Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit; & ad extremum latissimo Physon amne transmissio pervenit ad Brachmanas; ut Hiarcam in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte potantem inter paucos

discipulos, de natura, de moribus siderum, ac dierum cursu audiret docentem: inde per Elamitas Babylonios, Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reversus Alexandriam, perrexit Æthiopiã, ut Gymnosophistas, & famosissimam solismensam videret in sabulo. Invenit ille vir ubique quod disceret, & semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissimè octo voluminibus Philostratus. Quid loquar de sæculi hominibus? cum Apostolus Paulus, vas electionis, & Magister gentium, quid de conscientia tanti in hospitis loquebatur: An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? Post Damascum, Arabiamque lustratam, ascenderit Jerosolymam, ut videret Petrum, & manserit apud eum diebus quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis & ogdoadis, futurus Gentium prædicator instruendus erat. Rursumque post annos quatuordecim, assumpto Barnaba & Tito exposuerit Apostolis Evangelium, ne fortè in vacuum curreret, aut cucurrisset. Habet enim nescio quid latentis energiæ viva vox, & in aures discipuli de authoris, ore transfussa fortius sonat. Undè Æschines cum Rhodi exultaret, & legeretur illa Demosthenis oratio, quam adversus eum habueret, mirantibus cunctis atque laudantibus suspirans ait: Quid si ipsam audissetis bestiam sua verba resonantem. Nec hoc dico, quod sit in me aliquid tale, quod vel possis, vel velis discere, sed quod ardor tuus, ac discendi studium, etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, & sine doctore laudabile est. Non quid invenias, sed quid quæras consideramus. Mollis cera, & ad formandam facilis, etiam si artificis,

& plastæ cessent manus, tamen virtute totum est, quidquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi & Prophetas didicisse se gloriatur, ut armatus spiritualibus telis, postea diceret confidenter: Arma enim militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, & captivantes omnem intellectum, ad obediendum Christo, & subjugare parati cunctam inobedientiam. Ad Timotheum scribit ab infantia sacris litteris eruditum, & hortatur ad studium lectionis, ne negligat gratiam, quæ data sit ei per impositionem manus Presbyteri. Tito præcipit, ut inter cæteras virtutes Episcopi, quem brevi sermone depinxit, scientiam quoque in eo eligat Scripturarum. Obtinens, inquit, eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere. Sancta quippe rusticitas sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat. Aggæus Propheta, imò per Aggæum Dominus, Interroga, ait, sacerdotes legem. In tantum Sacerdotis officium est, interrogatum respondere de lege. Et in Deuteronomio legimus: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; seniores tuos, & dicent tibi. In Psalmo quoque centesimo decimo octavo: Cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationes meæ. Et in descriptione justi viri cum eum David arbori vitæ, quæ est in paradiso, compararet, inter cæteras virtutes & hoc intulit: In lege Domini voluntas ejus: & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Daniel in fine sacratissimæ visio-

nis, Justos, ait fulgere sicut stellas, & intelligentes, hoc est doctores, quasi firmamentum. Vides quantum inter se distent, justa rusticitas, & docta justitia? Alii stellis, alii cælo comparantur: quamquam juxta Hebraicam veritatem utrumque de eruditis possit intelligi: ita enim apud eos legimus: qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Cur dicitur Paulus Apostolus, Vas electionis? Nempè quia vas legis, & Sanctarum Scripturarum armarium est. Pharisei stupent ad doctrinam Domini, & mirantur in Petro, in Joanne quomodo legem sciant, cum litteras non didicerint. Quidquid enim aliis exercitatio, & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis Spiritus Sanctus suggerebat. Et erant, juxta quod scriptum est, *Theodidacti*. Duodecim annos Salvator impleverat, & in templo senes de quæstionibus legis interrogans, magis docet dum prudenter interrogat. Nisi fortè rusticum Petrum, rusticum dicimus Joannem, quorum uterque dicere poterat: etsi imperitus sermone, non tamen scientia. Joannes rusticus, piscator indoctus? Et unde vox illa obsecro: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum? *Logos* enim Græcè multa significat. Nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & causa uniuscujusque rei, per quam sunt singula, quæ subsistunt. Quæ universa rectè intelligimus in Christo. Hoc doctus Plato nescivit: hoc Demosthenes eloquens ignoravit. Perdam, inquit, sapientiam sapientium; & prudentiam prudentium reprobabo. Vera sapientia perdet falsam sapientiam: & quamquam stultitia prædicationis in Cruce sit; tamen Pau-

lus sapientiam loquitur inter perfectos. Sapientiam autem non sæculi hujus, nec principium istius sæculi, qui destruuntur, sed loquitur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit ante sæcula. Dei sapientia Christus est. Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia. Hæc sapientia in mysterio abscondita est: de qua & noni Psalmi titulus prænotatur, pro occultis filii; in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi: & qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante sæcula. Prædestinatus autem, & præfiguratus in lege, & prophetis. Undè & Prophetæ appellabantur videntes: quia videbat eum, quem cæteri non videbant. Abraham vidit diem ejus, & lætatus est. Apperiebantur cæli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. Revela, inquit David, oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Lex enim spiritualis est; & revelationis opus est ut intelligatur, ac revelata facie, Dei gloriam contempleretur. Liber in apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur: quem si dederis homini scienti litteras, ut legat, respondebit tibi: non possum: signatus est enim. Quanti hodie putant se nosse litteras, & tenent signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reseravit, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit? In actibus Apostolorum sanctus Eunnuchus, imò vir (sic enim eum Scriptura cognominat) cum legeret Isaiam interrogatus à Philippo: putas ne intelligis, quæ legis? Respondit: quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Ego, ut de me loquar interim, nec sanctior sum hoc Eunucho, nec studiosior, qui de Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus venit ad templum, reliquit aulam regiam, & tantus amator legis, di-

vinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo sacras litteras legeret: & tamen cum librum teneret, & verba Domini cogitatione conciperet, lingua volveret, labiis personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Jesum, qui clausus latebat, in littera. O mira Doctoris virtus! Eadem hora credit Eunnuchus, baptizatur; & fidelis, & sanctus factus est, ac de discipulo magister; plus in deserto fonte Ecclesiæ, quam in aurato Synagogæ templo repetit. Hæc à me breviter perstricta sunt (neque enim epistolaris angustia evagari longius patiebatur) ut intelligeres te in Scripturis sanctis, sine prævio & monstrante semitam non posse ingredi. Taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris, dialecticis, musicis, astronomis, astrologis, medicis, quorum scientia mortalibus vel utilissima est, & in tres partes scinditur * *to dogma, ten methodon, ten empeirian*. Ad minores artes veniam, & quæ non tam lingua, quam manu administrantur. Agricolæ, cementarii, fabri metallorum, lignorumve cæsores, lanarii quoque, & fullones, & cæteri qui variant suppellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absque doctore non possunt esse quod cupiunt. Quod medicorum est, promittunt medicii: tractant fabrilia fabri. Sola Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant. Scribimus indocti, doctique poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant; docent antequam discant. Alii adducto supercilio grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris litteris philosophantur. Alii discunt (proh pudor!) à fœ-

* Id est Decretum, rationem, experientiam.

minis, quod viros doceant: & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immo audacia edisserunt aliis, quod ipsi non intelligunt. Taceo de similibus: qui si fortè ad Scripturas sanctas post sæculares litteras venerint; & sermone composito aurem populi mulserint; quidquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec scire dignantur quid Prophetæ, quid Apostoli senserint: sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia: quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, deprecare sententias, & ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem: quasi non legerimus Homerocentonas, & Virgiliocentonas. * ac non sic etiam Maronem sine Christo possumus dicere Christianum, quia scripserit: jam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna. Jam nova progenies cœlo demittitur alto. Et patrem loquentem ad filium: nate, meæ vires, mea magna potentia solus. Et post verba Salvatoris in Cruce: talia perstabat memorans, fixusque manebat. Puerilla, hæc sunt, & circulatorum ludo similia docere quod ignores, imò (ut cum stomacho loquar) nec hoc quidem scire quod nescias. Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, de confusione linguarum, & descensione usque ad Egyptum scribitur Hebræorum. Patet Exodus cum decem plagis, cum Decalogo, cum mysticis, divinisque præceptis. In promptu est Leviticus liber; in quo singula sacrificia, imò singulæ pene syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leviticus spirant cœles-

* *Centones*, vocantur quædam carminum structura, ac compositiones variis è lociis, sensibusque diversis confarcinatæ, ut ex eis unus prodeat sensus, quem sejuncta illa non reddunt carmina.

tia sacramenta. Numeri vero, nonne totius Arithmeticæ, & Prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent? Deuteronomium quoque secunda lex, & Evangelicæ legis præfiguratio nonne sic ea habet, quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia de veteribus? Hucusque Moyses, hucusque Pentateuchus: quibus quinq; verbis loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur. Job exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges dialecticæ propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sensibus. Et (ut de cæteris sileam) resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius scripserit: scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum: & rursus circumdabor pelle mea; & in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Veniam ad Jesum Nave, typum Domini non solum gestis, sed etiam nomine. Transiit Jordanem: hostium regna subvertit: divisit terram victori populo, & per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ cœlestisque Jerusalem spiritualia regna describit. In Judicum libro quot Principes populi, tot figuræ sunt. Ruth Moabitris Isaia explet vaticinium dicentis: emitte agnum Domine dominatorem terræ, de petra deserti, ad montem filiæ Sion. Samuel in Heli mortuo, & in occisso Saul, veterem legem abolitam monstrat. Porro in Sadoch, atque David, novi Sacerdotii, novique Impe-

rii sacramenta testatur. Melachim, id est Regum tertius, & quartus liber à Salomone usque ad Jehoniam; & ad Jeroboam filio Nabath usque ad Ossee, qui ductus est in Assyrio, regum Judà, & regum describit Israël. Si historiam, respicias, verba simplicia sunt. Si in litteris sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & Hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur. Duodecim Prophetæ in unius voluminis angustias coarctati, multo aliud quam sonant in littera, præfigurant. Ossee crebro nominat Ephraim, Samariam, Joseph, Jezrael, & uxorem fornicariam, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, & sub veste lugubri, viri ad se reditum præstolari. Joel filius Phatuel describit terram duodecim tribuum, eruca, brucò, locusta, rubigine vastante corruptam & post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum Sanctum super servos Dei, & ancillas; id est, super centum viginti credentium nomina qui effundendus erat in cœnaculo Sion: qui centum viginti ab uno usque ad quindecim paulatim, & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mysticè continentur. Amos Pastor, & rusticus, & ruborum mora distringens, paucis verbis explicari non potest. Quis enim dignè exprimat tria, aut quatuor scelera Damasci, Gazæ, & Tyri, & Idumæ, & filiorum Ammon, & Moab, & in septimo octavoque gradu Judæ, & Israël? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in monte Samariæ, & ruituram domum majorem, minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ, & stantem Dominum super murum litum, vel adamantinum, & unicum pomorum attrahen-

tem supplicia peccatoribus, & famem in terram, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei Abdias, qui interpretatur servus Domini, per-tonat contra Edon sanguineum, terrenumque hominem. Fratris quoque Jacob semper æmulum, hasta percutit spirituali. Jonas columba pulcherrima, naufragio suo Passionem Domini præfigurans, mundum ad pœnitentiam revocat, & sub nomine Ninive salutem Gentibus nuntiat. Michæas de Morasthi cohæres Christi, vastationem annuntiat filiæ latronum, & obsidionem ponit contra eam; quia maxillam percusserit judicis Israel. Nahum consolator orbis increpat civitatem sanguinum, & post eversionem illius loquitur: ecce super montes pedes evangelizantis, & annunciantis pacem. Abacuc luctator fortis, & rigidus, stat super custodiam suam, & figit gradum super munitionem, ut Christum in Cruce contempletur, & dicat: operuit cœlos gloria ejus, & laudis ejus plena est terra. Splendor ejus ut lux erit, cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus. Sophonias speculator, & arcanorum, Domini cognitor, audi clamorem, à porta piscium & ejulatum à secunda, & contritionem à collibus. Incidit quoque ululatum habitatoribus Pilæ: quia conticuit omnis populus Chanaam: disperierunt universi, qui involuti erant argento. Aggæus festivus, & lætus, qui seminavit in lacrymis, ut in gaudio meteret, destructum templum ædificat, Dominumque patrem inducit loquentem: Adhuc unum modicum & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes: & veniet desideratus cunctis gentibus Zacharias, memor Domini sui multiplex in Propheta Jesum vestibus sordidis indutum, &

lapidem oculorum septem ; candelabrumque aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoque olivas à sinistris lampadis cernit & dextris, ut post equos rufos, nigros, albos, & varios, & dissipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Jerusalem, pauperem Regem vaticinetur, & prædicet sedentem super pullum filium asinæ subjugalis. Malachias apertè, & in fine omnium Prophetarum, de abjectione Israel, & vocatione gentium: non est mihi, ait, voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Danielelem quis possit vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non Prophetiam mihi videtur texere, sed Evangelium. Secundus virgam nuceam, & ollam succensam à facie Aquilonis, & pardum spoliatum suis coloribus, & quadruplex diversis metris nescit alphabetum. Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebraeos istæ partes cum exordio Geneseos, ante annos triginta non legantur. Quartus vero, qui & extremus inter quatuor Prophetas, temporum, conscius, & totius mundi Philohistor, * lapidem præcisum de monte sine manibus, & regnat omnia subvertentem, claro sermone pronuntiant. David Simonides noster, Pindarus, & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus, & Serenus Christum lyra personat, & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem. Salomon pacificus, & amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. Esther

* Id est, *Amator Historiarum* totius mundi.

in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivii, & diem celebrem mittit in posteros. Paralipomenon liber, id est, instrumenti veteris optime, tantus, ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippè nomina, juncturasque verborum, & prætermisæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Evangelii quæstionis. Esdras, & Neemias, adjutor videlicet, & consolator à Domino, in unum volumen coarctantur, instaurant templum, muros extruunt civitatis: omnique illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio Sacerdotum, Levitarum, Israelis proselytorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, alius in cortice præferunt, alius retinent in medulla.

Cernis me Scripturarum amore raptum excessisse modo epistolæ, & tamen non implese quod volui. Audivimus tantum quid nosse, quid cupere debeamus, ut & nos quoque possimus dicere: concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore. Cæterum Socraticum illud impletur in nobis: hoc tantum scio quod nescio. Tangam & novum breviter Testamentum. Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes, quadriga Domini & verum Cherubin, quod interpretatur, scientiæ multitudo per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos, & in sublime tendentes, terga pennata, & ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibi que perplexi sunt, & quasi rota in rota volvuntur, & pergunt quocumque eos flatu Sancti Spiritus perduxerit. Paulus Apostolus

ad septem scribit Ecclesias (octava enim ad Hebræos à plerisque extra numerum ponitur) Timotheum instruit , ac Titum : Philemonem pro fugitivo famulo deprecatur. Super quo tacere melius puto , quàm pauca scribere. Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam , & nascentis Ecclesiæ infantiam texere : sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse medicum , cuius laus est in Evangelio ; animadvertemus pariter omnia verba illius , animæ languentis esse medicinam. Jacobus , Petrus , Joannes , & Judas Apostoli septem Epistolas ediderunt , tam mysticas , quàm succinctas , & breves pariter & longas , breves in verbis , longas in sententiis ; ut rarus sit qui non in earum lectione cæcutiat. Apocalypsis Joannis tot habet sacramenta , quot verba. Parum dixi pro merito voluminis. Laus omnis inferior est : in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Oro te , frater charissime inter hæc vivere , ista meditari , nihil aliud nosse , nihil quærere : nonne tibi videntur jam hic in terris regni cœlestis habitaculum ? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate , & quasi vilitate verborum : quæ vel vitio interpretum , vel de industria sic prolata sunt , ut rusticam concionem facilius instruerent ; & in una eademque sententia aliter doctus , aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans , & hebes , ut hæc me nosse polliceat , & eorum fructus in terra capere , quorum radices in cœlo fixæ sunt : sed velle fateor. Sediti me præfero , magistrum renuens , comitem spondeo. Petenti datur , pulsanti aperitur , quærens invenit. Discamus in terris , quorum nobis scientia perseveret in cœlo. Obiis te manibus excipiam : & (ut ineptè aliquid , ac de Hermagoræ tumiditate effutiam) quidquid quæseris , te-

eum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium , qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicavit , referens honestatem morum tuorum , contemptum sæculi , fidem amicitæ , amorem Christi. Nam prudentiam , & eloqui venustatem , etiam absque illo ipsa epistola præferebat. Festina quæso te , & hærentis in salo naviculæ funem magis præcide , quàm solve. Nemo renuntiaturus sæculo , benè potest vendere , quæ contempsit ut venderet. Quidquid in sumptus de tuo tuleris , pro lucro computa. Antiquum dictum est : avaro tam deest quod habet , quàm quod non habet. Credenti totus mundus divitiarum est : * infidelis etiam obolo indiget : sic vivamus tamquam nihil habentes , & omnia possidentes. Victus , & vestitus divitiæ Christianorum sunt : si habes in potestate rem tuam , vende : si non habes , projice. Tollenti tunicam , & pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu , semper recastinans , diem de die trahens , cautè & pendentium tuas possessiunculas vendideris , non habet Christus undè alat pauperes suos. Totum Deo dedit , qui seipsum obtulit. Apostoli navem tantum & retia reliquerunt. Vidua duo æra misit in gazophylacium , & præfertur Cresi divitiis. Facile contemnit omnia , qui semper cogitat esse moriturum.

* Hoc est , universa quæ sunt in mundo sua sunt , ac sibi pro divitiis serviunt , juxta illud , *Nihil habentes , & omnia possidentes.*

VITA PAULI EREMITÆ.

Argumentum Epistolæ.

De ortu, vita & obitu Pauli primi, sicut putant, Eremitæ, & quomodo fuerit sepultus à D. Antonio monacho. Tanta erat in exemplaribus varietas, ut appareat Hieronymum sæpius idem argumentum aliis tractasse verbis, aut alium exercendæ copiæ causa, hoc fecisse videretur, & hoc Hieronymus exercitandi ingenii gratia lusisse.

Inter multos sæpè dubitatum est, à quo potissimum Monachorum Eremus habitari cepta sit. Quidam enim altius repetentes, à Beato Eliam, & Joanne sumpsere principium. Quorum & Elias plus nobis videtur Propheta fuisse, quam monachus, & Joannes ante prophetare cepisse, quam natus est. Alii autem, (in quam opinionem vulgus omne consentit) asserunt Antonium hujus propositi fuisse caput: quod ex parte verum est. Non enim tam ipse ante omnes fuit, quàm ab eo omnium incitata sunt studia. Amathas verò, & Macarius, discipuli Antonii, quorum superior magistri corpus sepelivit, etiam nunc affirmant, Paulum quendam Thebæum, principem istius rei fuisse. Quod non tam nomine, quàm opinione nos quoque comprobamus. Nonnulli & hæc, & alia, prout voluntas tulit, jactitant; subterraneo specu crinitum voluntas tenuis hominem fuisse, & multa quæ persequi otiosum est, incredibilia fingentes. Quorum quia impudens mendacium fuit, ne refellenda quidem sententia videtur. Igitur quia de Antonio tam Græ-

co, quàm Romano stylo diligenter traditum est; pauca de Pauli principio & fine scribere disposui, magis quia res omissa fuit, quàm fretus ingenio. Quomodo autem in media ætate vixerit, & quas satanæ pertulerit insidias, nulli hominum compertum habetur. Sub Decio, & Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine felici cruce damnati sunt, multas apud Ægyptum, & Thebaidam Ecclesias tempestas sæva populata est. Voti tunc Christianis erat, pro Christi nomine gladio percuti. Verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora. Et ut ipse, qui ab eo passus est. Cyprianus ait, volentibus mori non permittebatur occidi. Cujus ut crudelitas notior fiat, duo memoriæ causa exempla subjecimus. Perseverantem itaque quendam in fide martyrem, & inter equuleos, laminasque victorem, jussit melle perungi, & sub ardentissimo sole, ligatis manibus post tergum resupinari: scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagine ante superasset. Alium juvenili ætate florentem in amenissimos hortulos præcepit adduci: ibique inter lilia candentia, & rubentes rosas, cum leni juxta murmure aquarum serperet rivus, & molli sibilo arborum folia ventus præstringeret, super extructum plumis lectum resupinari jussit & ne se inde posset excurre, blandisserico nexibus irretitum relinqui. Quo cum, recedentibus cunctis, meretrix speciosa venisset, cœpit delicatis stringere colla complexibus. Et quod dictu quoque scelus est, manibus atrectare virilia, ut corpore in libidinem concitato, se victrix impudica super jaceret. Quid ageret miles Christi, & quo se verteret nesciebat. Quæ tormenta non vicerant, superabat voluntas. Tandem

coelitus inspiratus, præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit; ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit. Per idem ergo tempus quo talia gerebantur, apud inferiorem Thebaidam, cum sorore jam viro tradita, post mortem amborum parentum in hæreditate locupleti Paulus relictus est annorum circiter quindecim, litteris tam Græcis, quam Ægyptiacis apprime eruditus, mansueti animi, Deum valde amans. Et cum persecutionis procella detonaret, in villam remotiorem & secretiorem secessit. Verum quid non mortalia pectora cogit auri sacra fames? sororis maritus cœpit prodere velle, quem celare debuerat. Non illum uxoris lacrymæ, non communio sanguinis, non spectans cuncta ex alto Deus ab scelere revocavit. Ad hæc instabat crudelitas, quæ pietatem videbatur imitari. Quod ubi prudentissimus adolescens intellexit, ad montium deserta confugiens, dum persecutionis finem præstolaretur, necessitatem in voluntatem vertit: ac paulatim progrediens, rursusque subsistens, atque hoc idem sæpius faciens, tandem repetit saxeam montem, ad cuius radicem hæud procul erat grandissæpelunca, quæ lapide claudebatur. Quo remoto (ut est cupiditas hominum occulta cognoscere) avidius explorans, animadvertit intus grande vestibulum, quod aperto desuper cœlo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens, cujus rivum tantummodo foras erumpentem, statim modico foramine, eadem quæ genuerat aquas terra sorbebat. Erant præterea per exesum montem hæud pauca habitacula, in quibus Scalptæ, etiam incudes, & mallei, quibus pecunia olim signata, visebantur. Hunc locum Ægyptiorum litteræ ferunt furtivæ monetæ officinam fuisse, ea tem-

pestate, qua Cleopatrarum junctus est Antonius. Igitur adamato (quasi quod à Deo sibi offerretur) habitaculo omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem: cibum & vestimentum ei palma præbebat. Quod ne cui impossibile videatur, Jesum testator, & sanctos Angelos ejus, in ea eremi parte quæ juxta Syriam Sarracenis jungitur, vidisse me monachos, de quibus unus per triginta annos clausus, hordeaceo pane, & lutulenta aqua vixit: alter in cisterna veteri (quam gentili sermone Syra cubam vocant) quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Hæc igitur incredibilia esse videbuntur his, qui non crediderint, quia omnia possibilis sunt creditibus. Sed ut ad rem redeam, undè digressus sum: cum jam centum tredecim annos beatus Paulus vitam cœlestem ageret in terris, & nonagenarius in alta solitudine Antonius moraretur (ut ipse asserere solebat) hæc in mente ejus cogitatio incidit, nullum ultra se perfectum Monachum in eremo consedissee. At illi per noctem quiescenti revelatum est, esse alium ulterius multo se meliorem, ad quem visendum deberet proficisci. Illico, erumpente luce, venerabilis senex infirmos artus baculo regente sustentans, cœpit ire velle quo nesciebat. Et jam media dies, coquente desuper sole, fervebat: nec tamen à cœpto itinere abducebatur, dicens: credo in Deum meum, quod servum suum, quem mihi promisit, ostendet. Nec plura his, conspicit hominem equo mixtum, cui opinio Poetarum Hippocentauro vocabulum indidit. Quo viso salutaris impressione signi armat frontem, & heus tu, inquit, quam in parte hic servus Dei habitat? At ille barbarum nescio quod infrendens, & frangens potius verba, quam proloquens, inter hor-

rentia ora senis blandum quæsitivum alloquium, & dextrâ protensione manus cupitum indicat iter; & sic patentes campos volucris transmittens fuga, ex oculis mirantis evanuit. Verum hæc utrum diabolus ad terrendum eum simulaverit: an ut solet, eremus, monstruosorum animalium ferax, istam quoque gignat bestiam, incertum habemus. Stupens itaque Antonius, & de eo quod viderat, secum volvens ulterius progreditur. Nec mora: inter saxosam convallē haud grandem homunculum videt, aduncis naribus, fronte cornibus asperata, cujus extrema pars corporis in caprarum pedes desinebat. Infractusque & hoc Antonius spectaculo, scutum fidei, & loriam spei, ut bonus præliator arripuit. Nihilominus memoratum animal palmarum fructus eidem ad viaticum, quasi pacis obsides offerebat. Quo cognito, gradum pressit Antonius; & quisnam esset interrogans, hoc ab eo responsum accepit: mortalis ego sum, & unus ex acolis eremi, quos vario delusa errore Gentilitas, Faunos, Satyrosque, & incubos vocans colit. Legatione fungor gregis mei. Precamur, ut pro nobis communem Deum depreceris, quem pro salute mundi venisse cognovimus, & in universam terram exiit sonus ejus. Talia eo loquente, longævus viator ubertim faciem lacrymis rigabat: quas magnitudo lætitiæ indices cordis effuderat. Gaudēbat quippe de Christi gloria, & de interitu satanæ, simulque admirans, quod ejus posset intelligere sermonem, & baculo humum percutiens, aiebat: Væ tibi Alexandria, quæ pro Deo portenta veneraris: væ tibi civitas meretrix, in quem totius orbis dæmonia confluxere. Quid nunc dictura est? Bestiæ Christum loquuntur, & tu pro Deo portenta venera-

ris. Necdum verba compleverat, & quasi pennigero volatum petulcum animal aufugit. Hoc ne cuiquam ob incrudelitatem scrupulum moveat, sub Rege Constantino universo mundo teste, defunditur. Nam Alexandriam istiusmodi homo vivus perductus, magnum populo spectaculum præbuit; & postea cadaver exanime, ne calore æstatis dissiparetur, sale infuso, Antiochiam, ut ab Imperatore videretur, allatum est. Sed ut propositum prosequar, Antonius, cœptam regionem pergebat, ferarum tantum & bubalorum vestigia intuens, & eremi latam vastitatem; quid ageret, quo vertere gradum, nesciebat.

Jam altera effluxerat dies: restabat unum, ut deserere se à Christo non posse confideret. Pernox secundas in oratione exegit tenebras, & dubia adhuc luce, procul intuetur lupam sitis ardoribus anhelantem, ad radicem montis irrepere. Quam secutus oculis, & juxta speluncam, cum fera abiisset, accedens, intro cœpit aspicere, nihil curiositate proficiente, tenebris arcentibus visum. Verum, ut Scriptura ait, perfecta dilectio foras mittit timorem: suspensio gradu, & anhelitu temperatu, calidus explorator ingressus, ac paulatim progrediens, sæpiusque subsistens, sonum aure captabat. Tandem per cæcæ noctis horrorem procul lumen intuitus, dum avidus properat, offensus in lapidem pede, strepitum concitavit: post cujus sonitum beatus Paulus ostium, quod patebat occudens, sera obfirmavit. Tunc vero Antonius præ foribus cornuens, usque ad sextam, & eo amplius horam aditum precabatur, dicens: Qui sim, undè, vel cur venerim nosti. Scio me non mereri conspectum tuum: tamen nisi videro, non recedam. Qui bestias recipis, hominem cur repellis? Quæsi-

vi, & inveni: pulso ut aperiatur. Quod si non impetro, hic moriar ante postes tuos; certè sepelies vel meum cadaver. Talia perstabat memorans, fixusque manebat. Ad quem responsum paucis ita reddidit heros: Nemo sic petit, ut minetur: nemo cum lacrymis injuriam, vel calumniam facit: & miraris si non recipiam, cum moriturus adveneris? Si arridens Paulus patefecit ingressum.

Quo aperto, dum in motuos miscentur amplexus, propriis se salutavere nominibus: gratiæ Domino in commune referuntur. Et post sanctum osculum residens Paulus cum Antonio, ita exorsus est: En quem tanto labore quæstisti, putridis senectute membris operit inculta canities: En vides hominem, pulverem, mox futurum. Verum quia charitas omnia sustinet, narra mihi quæso, quomodo se habeat humanum genus, an in antiquis urbibus nova tecta consurgant: quo mundus regatur imperio, an supersint aliqui, qui dæmonum errorem rapiantur. Inter has sermocinationes suscipiunt alitem corvum in ramo arboris consedis; qui inde leniter subvolans, integrum panem ante mirantium ora deposuit. Post cujus abscessum. Eia, inquit Paulus: Dominus nobis prandium misit, verè pius, verè misericors. Sexaginta jam anni sunt, quod accipio dimidiū semper pannis fragmentum: verum ad adventum tuum, militibus suis Christus duplicavit annonam. Igitur Domino gratiarum actione celebrata, super vitrei marginem fontis uterque consedit. Hic verò quis frangeret panem oborta contentio, penè diem duxit in vesperum. Paulus more cogeat hospitii, Antonius jure refellebat ætatis. Tandem consilium fuit, ut apprehenso è regione pane, dum ad se quisque nititur, pars cui-

que sua remanere in manibus. Dehinc paululum aquæ in fonte prono ore libaverunt: & immolantes Deo sacrificium laudis, noctem transegere vigiliis. Cumque jam esset terræ redditus dies, beatus Paulus ad Antonium sic locutus est: Olim te frater in istis regionibus habitare sciebam: olim te conservum meum mihi promiserat Deus. Sed quia jam dormitionis meæ tempus advenit, & (quod semper cupiebam dissolvi, & esse cum Christo) peracto cursu, superest mihi corona justitiæ: tu missus es à Domino, qui humo corpusculum meum tegas, imò terræ terram reddas. His Antonius auditis, flens & gemens, ne se deseret, ut comitem talis itineris acciperet, precabatur. Et ille: Non debes, inquit, quærere quæ tua sunt, sed quæ aliena: expedit quidem tibi sarcina carnis abjecta, Agnum sequi; sed & cæteris expedit fratribus, ut tuo adhuc instituantur exemplo. Quamobrem quæso perge, nisi molestum est, & pallium, quod tibi Athanasius Episcopus dedit, ad involvendum corpusculum meum defer. Hoc autem beatus Paulus rogavit, non quod magnopere curaret, utrum tectum putresceret cadaver, an nudum, quippè qui tanto temporis spatio, contextis palmarum foliis vestiebatur, sed ut à se recedenti mœror suæ mortis levaratur. Stupefactus ergo Antonius, quod de Athanasio & pallio ejus audierat, quasi Christum in Paulo videns, & in pectore ejus Deum venerans, ultra respondere nihil ausus est: sed cum silentio lacrimans osculatis ejus oculis, manibusque, ad Monasterium, quod postea à Sarracenis occupatum est, regrediebatur. Neque verò gressus sequebantur animum: sed quamvis corpus inane jejuniis, seniles etiam anni fregerant, tamen animo vincebat ætatem. Tandem fatigatus, & anhe-

lus ad habitaculum suum confecto itinere pervenit. Cui cum duo discipuli, qui ei longo jam tempore ministrare consueverant, occurrissent, dicentes: Ubi tandiu moratus es, pater? Respondit: Væ mihi peccatori, qui falsi monachi nomen fero. Vidi Eliam, vidi Joannem in deserto, & verè vidi Paulum in Paradiso. Et sic ore compresso, & manu verberans pectus, ex cellula pallium protulit. Rogantibusque discipulis, ut plenius quidam rei esset, exponeret, ait: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Tunc egressus foras, & ne modicum quidem cibi sumens, per viam qua venerat, regressus est, illum sitiens, illum videre desiderans, illum oculis ac mente contemplans. Timebat enim quod evenit; ne se absente, Christo debitum spiritum redderet. Cumque jam dies alia illuxisset: & trium horarum spatio viam remeavisset, vidit inter Angelorum catervas, inter Prophetarum & Apostolorum choros niveo candore Paulum fulgentem in sublime conscendere. Et statim in faciem suam proci-dens, sabulum capi superjacebat, ploransque, & ejulans ajebat: Cur me Paule dimittis? cur insalutatus abis? tam tarde notus, tam cito recedis? Referebat postea beatus Antonius tanta se velocitate quod reliquum erat viæ cucurrisse, ut instar avis pervolasset. Nec immerito. Nam introgressus speluncam, vidit genibus complicatis, erecta cervice, extensisque in altum manibus corpus exanime. Ac primum & ipse, vivere eum credens, pariter orabat. Postquam verò nulla, ut solebat, suspiria precantis audivit, in flebile osculum ruens, intellexit quod etiam cadaver Sancti Deum, cui omnia vivunt, officioso gestu precabatur. Igitur obvoluto, & prolato foras corpore, Hymnos quoque & Psalmos ex Christiana traditione

decantans, constrictabatur Antonius, quod sarculum, quo terram foderet, non haberet: flutuansque vario mentis æstu, & secum multa reputans dicebat: Si ad monasterium revertar, tridui iter est: si hic maneam, nihil ultra proficiam. Moriar ergo, ut dignum est, & juxta bellatorem tuum, Christe ruens, extremum habitum fundam. Talia eo animo volvente, ecce duo leones ex interioris eremi parte currentes, volantibus per colla jubis, ferebantur: quibus aspectis primò exhorruit: rursusque ad Deum referens mentem, quasi columbas videret, mansit intrepidum. Et illi quidem directo cursu ad cadaver beati senis substiterunt, adulantibusque caudis circa ejus pedes accubere fremitu ingenti rugientes, prorsus, ut intelli-geret eos plangere, quo modo poterant. Deinde haud procul cœperunt humum pedibus scalpere, arenamque certatim egerentes, unius hominis capacem locum foderunt: ac statim quasi mercedem pro opere postulantes, cum motu aurium, cervice dejecta, ad Antonium perrexerunt, manus ejus pedesque lingentes. At ille animadvertit benedictionem eos à se precari. Nec mora, in laudationem Christi effusus, quod muta quoque animalia Deum esse sentirent, ait: Domine, sine cujus nutu nec folium arboris defluit, nec unus passerum ad terram cadit, da illis sicut tu scis. Et manu annuens eis, ut abirent, imperavit. Cumque illi recessissent, sancti corporis oneri seniles curvavit humeros: & deposito eo in fossam, desuper humum congregans, tumulum ex more composuit. Postquam autem alia dies illuxit, ne quid pius hæres ex intestati bonis non possideret, tunicam ejus sibi vindicavit, quam in sportarum modum de palmæ foliis ipse sibi contexerat. Ac sic ad monasterium re-

versus discipulis cuncta ex ordine replicavit : diebus-
que solemnibus Paschæ & Pentecostes semper Pauli
tunica vestitus est. Libet in fine opusculi eos interro-
gare , qui sua patrimonia ignorant , qui domos mar-
moribus vestiunt , qui uno filo villarum insuunt pre-
tia : huic seni nudo quid unquam defuit? Vos gemma
bibitis : ille naturæ concavis manibus satisfacit. Vos
in tunicis aurum texistis : ille ne villissimum quidem
indumentum habuit mancipii vestri. Sed è contrario,
illi quidem pauperculo paradisi patet : vos auratos
gehenna suscipiet. Ille vestem Christi, nudus licet ta-
men servavit : vos vestiti sericis, indumentum Chris-
ti perdidistis. Paulus villissimo pulvere coopertus ja-
cet , resurrecturus in gloriam : vos operosa saxi sepul-
cra premunt , cum vestris opibus arsurus. Parcite
quæso vobis : parcite salutem divitiis, quas amatis.
Cur & mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus?
Cur ambitio inter luctus lacrymasque non cessat? An
cadavera divitum , nisi in serico putrescere nesciunt?
Obsecro , quicumque hæc legis, ut Hieronymi pecca-
toris memineris , cui, si Dominus optionem daret,
multo magis eligeret tunicam Pauli cum meritis ejus,
quàm Regum purpuram cum pœnis suis.

DIVI CÆCILII CYPRIANI

EPISTOLA

AD DONATUM.

*In qua qualiter sua conversio fuerit, enarrat, & Sancti
Spiritus vires commemorans, mundique laqueos decla-
rans damna, hortatur ad placidam fidem, & quietam.*

CÆCILII CYPRIANI

Donato salutem.

BENÈ admones, Donate Charissime, nam & pro-
misisse me memini, & reddendi tempestivum
prorsus hoc tempus est, quo, indulgente vindemia,
solutus animus in quietem solemnes ac stas anni
fatigantis inducias sortitur, locus etiam cum die
convenit, & mulcendis sensibus ac fovendis ad le-
nes auras blandientis autumnii, hortorum facies ame-
na consentit. Hic jucundum sermonibus diem duce-
re, & studentibus fabulis in divina præcepta cons-
cientiam pectoris erudire: ac ne colloquium nostrum
arbiter profanus impediât, aut clamor intemperans
familiæ strepentis obtundat, petamus hanc sedem;
dant secessum vicina secreta, ubi dum erratici pal-
mitum lapsus nexibus pendulis per arundines bajulas